

Benczúr Péter–Kátay Gábor–Kiss Áron–Reizer Balázs–Szoboszlai Mihály: Az adó- és transzferrendszer változásainak elemzése viselkedési mikroszimulációs modell segítségével*

Tanulmányunkban egy új mikroszimulációs modell segítségével megbecsüljük az adó- és támogatási rendszer 2010-ben törvénybe iktatott és jelenleg tervezett változásainak hosszú távú munkapiaci és költségvetési hatásait. Eredményeink alapján a hatályba lépett és tervezett intézkedések hiánytalan megvalósulása esetén a hosszú távú GDP szintjének több mint ötszázalékos bővülése mellett a munkakinálat csupán másfél százalékkal, vagyis mintegy 60 ezer fővel növekszik, kizárólag a transzferek szigorításának köszönhetően. Míg az szja-változások jelentős növekedést válthatnak ki a magasabb jövedelműek ledolgozott óráiban és adózó jövedelmében, és így gazdaságélénkítő hatásúak, a foglalkoztatottak számára gyakorolt összehatásuk az adójóváírás kivezetése miatt negatív. Az eredményeket jelentősen befolyásolhatja, ha egyes intézkedések mellékhatásaként romlik az ország kockázati megítélése: egy ilyen esetben könnyen elképzelhető, hogy a kockázatok növekedése a magyarországi tőkebefektetések elvárt hozamán keresztül az adó- és transzferváltozások gazdaságélénkítő hatását teljes mértékben ellensúlyozza, vagy akár negatív tartományba taszítja. Az intézkedéseknek mindemellett jelentős újraelosztási hatása van. A szociális juttatások változásai, akárcsak az adóváltozások, elsősorban az alacsony jövedelemmel rendelkező háztartásokat sújtják, míg az intézkedések nyertesei javarészt magasabb keresetű háztartások. Összességében a jövedelemkoncentráció Dániához és Ausztriához hasonló szintről Németország szintjére emelkedik, amely körülbelül az EU-átlagnak felel meg.

BEVEZETÉS

Tanulmányunkban egy új mikroszimulációs modell segítségével megbecsüljük az adó- és támogatási rendszer 2010-ben törvénybe iktatott és jelenleg tervezett változásainak hosszú távú munkapiaci és költségvetési hatásait.

A mikroszimulációs modellek az adó- és transzferváltozások hatását egyéni szinten vizsgálják, majd az egyéni hatásokat összeadva számítják ki a becsült makrogazdasági hatásokat. A mikroszimuláció előnye a makrogazdasági szintű módszerekkel szemben, hogy figyelembe tudja venni az egyes háztartások közötti különbségeket: egyes csoportokra jobban hatnak az adó- és transzferrendszer változásai, mint másokra, de csoportonként eltérő lehet a változásokra adott reakció is.

Mikroszimulációs módszereket Magyarországon korábban a Nemzetgazdasági Minisztérium elődjében (Benedek–Lelkes

2005; Benedek et al., 2009), az Ecostatban (Cserháti et al., 2007, 2009; Belyó, 2009) és a Költségvetési Tanács Titkárságán (Benedek–Kiss, 2011) alkalmazták. A korábbi módszerek főként statikus megközelítések voltak, vagyis nem vették figyelembe az egyének viselkedésének változó körülmények közötti változásait,¹ valamint nem vették figyelembe az adóváltozások és a rájuk adott egyéni reakciók makrogazdasági tovagyrúzó hatásait. Új empirikus eredményeket is használva (Kiss–Mosberger, 2011; Benczúr et al., 2011) az itt bemutatott mikroszimulációs modell ezeket a hatásokat a korábbi megközelítéseknél jobban figyelembe veszi.

Eredményeink alapján a megvalósult és tervezett szja-változás számottevő növekedést válthat ki a magasabb jövedelmű alkalmazottak ledolgozott óráiban és adózó jövedelmében, és így gazdaságélénkítő hatású, de csökkenti a foglalkoztatottak számát, ha az adójóváírás teljesen megszűnik. A szu-

* Jelen cikk a szerzők nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

¹ A Benedek–Kiss (2011) által leírt adószimulációs modell tartalmazott intenzív határon történő alkalmazkodást, de extenzív határon történőt nem.

perbruttósítás teljes kivezetése 0,8 százalékkal növelheti, az adójóváírás kivezetése megközelítőleg 2, az egészségbiztosítási járulékok tervezett emelése pedig további 0,3 százalékkal csökkentheti a hosszú távú foglalkoztatást. Az állaskeresési és rokkantsági támogatások tervezett szigorítása egyegy százalékkal növelheti a foglalkoztatottságot.

Az eredmények azt mutatják, hogy a dinamikus hatások hosszú távon csökkentik a növekedésösztönző intézkedések államháztartási költségét. A költségvetési hatások értelmezésekor azonban érdemes figyelembe venni, hogy körültekintő költségvetési tervezéshez a dinamikus hatások értékére a legvalószínűbbnél konzervatívabb becsléseket ajánlott választani.²

A tőkét terhelő adók vizsgálata során azt tapasztaljuk, hogy csökkentésük jelentős mértékben növeli a belföldi tőkeállományt, a kibocsátást, és az adózók rendelkezésre álló jövedelmét, de a foglalkoztatást nem befolyásolja érdemben. A tőkeállomány jelentős alkalmazkodása természetes következménye annak, hogy elemzésünk hosszú távú hatásokat vizsgál egy kis nyitott gazdaságban. A tőke rugalmas alkalmazkodása ugyanakkor azt is jelenti, hogy a gazdaság szereplői által érzékelt gazdaságpolitikai bizonytalanság esetleges növekedése közép- és hosszú távon – a magyarországi tőkebefektetések elvárt hozamán keresztül – visszahúzó hatással lehet a gazdaság teljesítményére.

Az elosztási hatásokat tekintve az adórendszer már megvalósult és a most tervezett változásai (tervezett változás a szuperbruttósítás és az adójóváírás teljes kivezetése, illetve a járulékok emelése) összességében növelik a háztartások rendelkezésre álló jövedelmét, legnagyobb mértékben a felső jövedelmi ötöd jövedelmét. Az adójóváírás megszüntetése ugyanakkor jelentős veszteséget okoz a bérből élő háztartásoknak. A rokkantsági és munkanélküliségi juttatások szigorítása egyes alacsony jövedelmű csoportok számára jelentős veszteséggel jár.

Elemzésünk során nem számolunk az esetleges kompenzációs intézkedések hatásaival. Ha a gazdaságpolitika az adó-

rendszeren belül kívánja kompenzálni az adóváltozások veszteségeit, akkor az effektív adókulcsok és a költségvetési hatások másképp alakulhatnak, mint ahogy azt elemzésünk írása idején feltételeztük. Ha azonban a gazdaságpolitika a minimálbér emelésével vagy az ajánlott béremelés magasabb mértékével kívánja kompenzálni az adóintézkedések veszteségeit, az a foglalkoztatásra károsabb hatással lehet, mint ahogy azt elemzésünk idején feltételeztük.

A cikk hátralevő részében először a modell működési elveit mutatjuk be, majd az elemzés eredményeit: először az intézkedések elosztási hatásaival foglalkozunk, majd rátérünk a tanulmány fókuszát jelentő munkapiaci és költségvetési hatásokra. Az elemzést az eredmények rövid összefoglalója zárja.

A MODELL

A kormányzati intézkedések hatásait Benczúr et al. (2011) mikroszimulációs modellje segítségével számszerűsítjük. A modell alapjául a KSH Háztartási Költségvetési Felvételének (HKF) 2008-as adathulláma szolgál.³ A HKF részletes információt tartalmaz a háztartások összetételéről (keresők, nyugdíjasok, eltartott gyermekek száma stb.) és az egyes egyének jövedelméről. Ez lehetővé teszi, hogy az adó- és transzferrendszer legkülönbözőbb változásainak az egyének és háztartások jövedelmére kifejtett hatását vizsgálni tudjunk.

A HKF a magyar háztartások reprezentatív mintája, de céljainak és módszertanának megfelelően nem ad teljesen pontos képet a jövedelemeloszlásról (különösen a legalacsonyabb és legmagasabb jövedelemmel rendelkezőkről). Ezért a számítások elején jövedelemkorrekciós lépést hajtottunk végre az eloszlás felső részén, hogy az adatbázisunkban megfigyelt jövedelemeloszlás (és így az szja-befizetések eloszlása) minél pontosabban megfeleljen az adóhatóság adminisztratív adataiban megfigyeltnek.⁴

A modell fókuszában a munkakínálat változásának, vagyis az egyének munkapiaci alkalmazkodásának elemzése áll.

² Egy tekintetben számításaink szinte biztosan felülbecsülik a közvetett költségvetési hatásokat: az áfa tekintetében. Modellünk az egyének munkapiaci döntéseire összpontosít, és nem modellezi a háztartások fogyasztási-megtakarítási döntését, ezért nem tesz különbséget a háztartások rendelkezésre álló jövedelme és fogyasztása között. Ez a „nagyon hosszú táv” vizsgálatok ésszerű eljárás, és rövid távon is jól közelíti a jövedelemeloszlás alsó részének viselkedését, ugyanakkor bizonyosan felülbecsüli a jövedelem növekedésének rövid és középtávú hatását a fogyasztásra a jövedelemeloszlás felső részén. Így a rövid és középtávú költségvetési hatások óvatos becsléséhez az áfából származó becsült bevételnövekedést nem ajánlatos teljes egészében figyelembe venni.

³ Az elemzés idején ez volt a legfrissebb rendelkezésre álló adathullám. A 2008-as adatok előnye továbbá a később elérhetővé váló 2009–2010-es adathullámokhoz képest, hogy egyensúlyhoz közeli állapotban mutatják a magyar gazdaságot (és nem mély válságban). Ez összhangban van az elemzés módszertanával, mivel a becsült hatások egy intézkedés előtt és egy intézkedés utáni képzetes egyensúlyi állapot közötti különbséget tükrözik.

⁴ A háztartási felvételekben megfigyelhető jövedelmek korrekciója hasonló eredménnyel jár, mint a felvétel adatainak többszörös összekapcsolása adóbevallási adatokkal (ezt az eljárást alkalmazta pl. Benedek–Kiss (2011)). A jövedelemkorrekció alkalmas eszköz a szimulációs eredmények pontosításához, de nem helyes eljárás, ha a kutató a háztartásfelvétel adatait gazdasági összefüggés megbecslésére használja. Így az ugyanebben a kiadványban megjelenő Hosszú (2011) nem alkalmaz jövedelemkorrekciót a HKF adataira.

Az alkalmazkodásnak két formája van: az ún. intenzív és extenzív határon történő alkalmazkodás. Az *intenzív* munkapiaci alkalmazkodás akkor következik be, amikor az egyén egy adócsökkentés hatására többet vagy intenzívebben dolgozik, és ezért több jövedelmet termel (vagy fordítva: adóemelés hatására kevesebbet).⁵ Az *extenzív* munkapiaci alkalmazkodás akkor következik be, amikor az egyén a munkából származó vagy a munka nélkül elérhető jövedelem változása hatására úgy dönt, hogy munkába áll, vagy ellenkezőleg, abbahagyja a munkát. Az alkalmazkodás utóbbi típusa főként az alacsonyabb jövedelmű és munkaerő-piaci aktivitású csoportokra jellemző, míg az intenzív határon történő elmozdulás a magasabb jövedelműek viselkedésére jellemző. A munkapiaci alkalmazkodást korábbi, magyar egyéni adatokon végzett becslések alapján képezzük le a szimuláció során: az intenzív alkalmazkodást Bakos-Benczúr-Benedek (2008) és Kiss-Mosberger (2011) becslései alapján, az extenzív alkalmazkodást Benczúr-Kátay-Kiss-Rác (2011) becslései alapján.

A modell fontos tulajdonsága, hogy figyelembe veszi az adórendszer változásainak (és az arra adott munkapiaci viselkedési válaszoknak) tovagűrűző makrogazdasági hatásait. Ezt úgy érzük el, hogy összekapcsoljuk a mikroszimuláció eredményeit egy kis makromodellel. A mikroszimulációban kiszámolt egyéni viselkedési hatásokat összeadva kiszámoljuk az összesített munkakínálat-változást, majd megvizsgáljuk, hogyan változik a kis makrogazdasági modellben ennek hatására a bérszínvonal, a tőkeállomány és a kibocsátás. Ezután az új makrogazdasági bérszínvonal alapján újra kiszámítjuk az egyének munkapiaci alkalmazkodását, és annak összesített makrogazdasági hatását. Ez az eljárás addig ismétlődik, amíg az összes közvetett hatás be nem épül az eredményekbe, vagyis amíg a rendszer egyensúlyi állapotot nem ér el.

A makromodell egy kis nyitott gazdaság leegyszerűsített modellje: a tőke a nemzetközi tőkepiac segítségével rugalmasan alkalmazkodik, az egyensúlyi kamatláb a tőke nemzetközileg elvárt hozamát tükrözi, az egyensúlyi (termelékenységi egységre eső) bérszínvonal a munka határtermékét. Ez azt jelenti, hogy a modell dinamikus eredményei hosszú távú hatásokat mérnek, vagyis olyan időtávon értékelik ki a vizsgált intézkedések hatását, amely elég arra, hogy a tőkeállomány és a bérszínvonal alkalmazkodása végbemenjen. Ez az időtáv a sok nagyságától és a konjunkturális környezettől függően mintegy öt-tíz évnek felelhet meg.

Hogyan alkalmazkodik a makrogazdaság a munkakínálat megnövekedéséhez (származzon az akár az intenzív, akár

az extenzív határon történő alkalmazkodásból)? Változatlan munkakereslet mellett először csökken a bérszínvonal. Ez a tőke határtermékét és hozamát növeli, ami tőkebeáramláshoz vezet. Kis nyitott gazdaságban hosszú távon a tőkekínálat igen rugalmasan reagál a hozam változására; a tőkemennyiség növekedése növeli a munka határtermékét és csaknem eredeti szintjére emeli vissza a bérszintet, miközben a tőke hozama visszacsökken az eredeti szint (vagyis a nemzetközi tőkepiacon kialakult és a kockázatokat figyelembe vevő elvárt hozam) közelébe.

A mikroszimulációs és a makrogazdasági modell összekapcsolásából az is következik, hogy olyan gazdaságpolitikai változások hatását is tudjuk elemezni, amelyek nem érintik közvetlenül a munka terheit. Egy társaságiadó-csökkentés például növeli a Magyarországon működő tőke várható hozamát, így a rugalmas nemzetközi tőkekínálaton keresztül a tőkemennyiség növekedéséhez vezet. Ez viszont emeli a munka termelékenységét és így a bérszínvonalat. A munkával elérhető jövedelem növekedése viszont a munkakínálat növekedését vonja maga után. A tőke és a munka kínálata addig igazodik, amíg a bér és a tőke várható hozama új egyensúlyt ér el az eredeti szint közelében.

A makromodell természetesen jelentős egyszerűsítésekkel él, amelyeket figyelembe kell venni az eredmények értelmezésekor. A legfontosabb az a feltételezés, hogy a termelésben az eltérő termelékenységű munkavállalók jó helyettesítők, vagyis a megnövekedett munkakínálatot hosszú távon – a bérek csökkenése mellett – teljesen felszívja a munkakereslet: az aktivitás bővüléséből foglalkoztatás lesz. Ez két okból lehet túlzottan optimista kiindulópont. Egyrészt képzettségi sűrűlódások azt okozhatják, hogy a növekvő aktivitás és a bérek csökkenése nem teremt munkakeresletet az álláskeresők képességei iránt, és részben a munkanélküliséget emeli. Másrészt kormányzati intézkedések (pl. a minimálbér emelése, elvárt béremelés) azt okozhatják, hogy a bérek nem csökkennek arra a szintre, amely mellett a munkakereslet fel tudná szívni a növekvő munkakínálatot.

STATIKUS ELOSZTÁSI HATÁSOK

A munkapiaci ösztönzési és költségvetési hatások elemzése előtt röviden bemutatjuk a vizsgált csomagok elosztási hatását. A bemutatott elosztási hatások statikusak, vagyis nem tartalmazzák a gazdasági szereplők becsült viselkedési válaszainak hatását, pusztán az intézkedések nettó jövedelemre gyakorolt közvetlen hatását. Célunk az elosztási hatások objektív bemutatása, és nem értékítéletek megfogalmazása, hiszen az adó- és támogatási rendszerben szük-

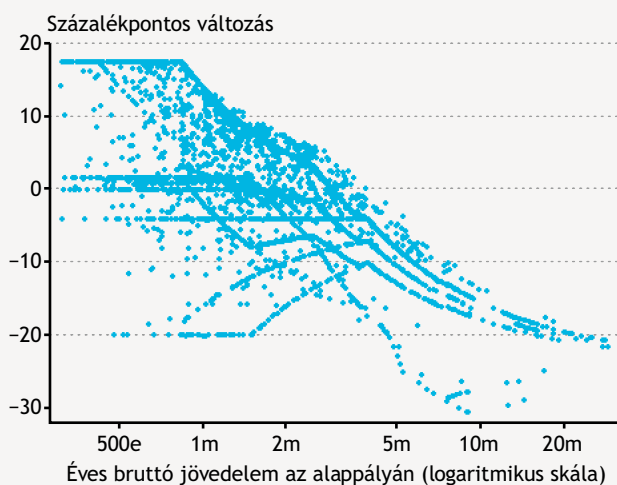
⁵ Az intenzív határon történő alkalmazkodás részben tartalmazhat „fehéredést” is. A fehéredés ugyan éppúgy a költségvetés pozíciójának javulásával jár, mint a munkaórák számának növekedése, a gazdaságra gyakorolt hatása azonban kisebb.

ségeképpen rejlő értékítéletek meghozása – elsősorban az egymással általában ütköző hatékonysági és újraelosztási szempont közötti arány meghatározása – a törvényhozó jogköre és felelőssége. Az elosztási hatások megismerése ugyanakkor hasznos kiindulópontot jelent a munkapiaci hatások vizsgálatához, mivel megmutatják, milyen változások ösztönzik az egyéneket a később bemutatott munkapiaci alkalmazkodásra.

Az 1. ábra azt mutatja, hogyan változik az adózók átlagos adókulcsa (a bruttó bért terhelő összes levonás mértéke) a 2011-ben hatályba lépett és tervezett szja- és járulékváltozások hatására (tervezett intézkedés a szuperbruttósítás és az adójóváírás teljes kivezetése, valamint a munkavállalói járulékok egy százalékpontos emelése a 2011-ben hatályba lépett fél százalékpontos emelésen felül). Az összehasonlítási alapot a 2010-es szabályozás jelenti. Az ábrán minden pont egy az adatbázisban szereplő adózónak felel meg. A vízszintes tengelyen az adóváltozások előtti egyéni összes bruttó jövedelem logaritmus szerepel (vagyis az ábra úgy torzít, hogy ugyanolyan távolságra van az egy évben ötszáz-ezer forintot kereső egyén az ötmilliót keresőtől, mint az ötmilliót kereső az ötvenmilliót keresőtől). A függőleges tengelyen az látható, hány százalékponttal változott az adózó effektív (vagyis a járulékokat is figyelembe vevő) átlagos adókulcsa.

Az ábrán a „tipikus” adózók (csak bérjövdelemmel vagy csak önálló jövedelemmel rendelkezők stb.) gyermekszám szerinti csoportjai szinte összefüggő vonalakba rendeződ-

1. ábra
Az effektív átlagos adókulcs változása az szja- és járulékváltozások hatására

Megj.: Az ábrán a 2011-ben hatályba lépett szja-változásokon és a munkavállalói járulékok fél százalékpontos emelkedésén kívül a szuperbruttósítás teljes kivezetésének és az adójóváírás részleges kivezetésének hatása szerepel az egyes adózók átlagos effektív (a járulékok hatását magában foglaló) adókulcsára.

nek. A „tipikus” adózók vonalai között pontfelhőket képeznek a „nem tipikus” adózók, akik adózási szempontból többféle jövedelemmel rendelkeznek, például bérjellegű és önálló jövedelemmel is, vagy bérjellegű és nyugdíjjövedelemmel is.

Az ábra jobb oldalán látható, hogy a felső kulcs eltörlése akár 10–20 százalékpontos (és a jövedelemmel növekvő) átlagadó-csökkenést jelent az évi négymillió forint fölött keresőknek. Az ennél alacsonyabb jövedelműek között az adókulcs változása nagy különbségeket mutat azonos bruttó jövedelem mellett. Azok az adózók, akiket az adójóváírás 2010-ig adómentessé tett, nagyjából egymillió forint alatti jövedelemmel rendelkeztek: az ő átlagos adókulcsuk 17,5%-kal emelkedik (16%-os adókulcs és másfél százalékpont járulékemelkedés). Egy- és négymillió forint között összefüggő görbét alkotnak azok a csak bérjövdelemmel rendelkező adózók, akiket az adójóváírás korábban nem tett ugyan adómentessé, de akik azt legalább részben igénybe tudták venni. Mivel az adójóváírás jelentősége csökkent a jövedelemmel, az ő veszteségük is csökken a jövedelemmel, és ott fordul át nyereségbe, ahol 2010-ben a felső kulcs kezdődött: bruttó mintegy négymillió (szuperbruttó ötmillió) forintnál.

Számos alacsony jövedelmű adózó effektív adóterhe csak a járulékemelkedés mértékével nő. Ők azok, akiket 2010-ig az adójóváírás, 2012-től viszont a családi adókedvezmény tesz adómentessé. Az ábrán szerepelnek olyan alacsonyabb jövedelmű adózók is, akiknek adóterhe nem változik: ők 2010-ben csak nyugdíjjal vagy gyessel rendelkeztek. A csaknem változatlan adószint és az adójóváírás kivezetése miatt jelentős adóemelkedés között található számos adózó, aki az adójóváírást csak részben vehette igénybe; ők bérjellegű és vállalkozói (önálló) jövedelemmel is rendelkeznek.

Ugyanakkor nem kevés, főként egy, és négymillió forint között kereső adózó érzel mintegy négy százalékpontos átlagadó-csökkenést. Ezek az adózók korábban sem vehették igénybe az adójóváírást, mert jövedelmük nem bérből, hanem vállalkozói vagy egyéb önálló jövedelemből származik. Az adókulcs csökkenéséből származó nyereségüket csak részben csökkenti a járulékemelés. Végül egymillió forint körüli jövedelem mellett is jelentősen csökken az átlagos adókulcsa azoknak, akik igénybe vehetik a kiterjesztett családi adóalap-kedvezményt, de korábban nem vehették igénybe az adójóváírást.

Az adórendszer változásainak hatását mutatja más formában az 1. táblázat (az 1. ábrával ellentétben a háztartások, és nem az egyének jövedelmét tekintve). A vizsgált intézkedéscsomag ugyanaz: tartalmazza a 2011-ben életbe lépett szja-szabályokon felül a szuperbruttósítás és az adó-

1. táblázat				
A háztartások jövedelmének változása, csak adóváltozások				
		Rosszul jár	Semleges	Jól jár
1. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	1464	561	542
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-65	-	99
	Éves jövedelem változása (%)	-3,9%	-	4,8%
2. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	1020	492	578
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-132	-	166
	Éves jövedelem változása (%)	-5,6%	-	5,2%
3. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	795	526	484
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-173	-	223
	Éves jövedelem változása (%)	-6,1%	-	6,0%
4. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	762	414	607
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-161	-	352
	Éves jövedelem változása (%)	-5,0%	-	7,5%
5. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	424	202	1021
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-132	-	976
	Éves jövedelem változása (%)	-3,5%	-	12,4%
Összesen	Érintettek száma (ezer fő)	4464	2195	3232
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-122	-	454
	Éves jövedelem változása (%)	-4,8%	-	8,0%

jóváírás teljes kivezetését, valamint a fél plusz egy százalékpontos járulékelmelést. A táblázat az elosztási hatásokat öt jövedelemcsoportra lebontva mutatja be. A jövedelemcsoportokat úgy képeztük, hogy a háztartásokat öt egyenlő számú csoportra osztottuk ekvivalens jövedelem szerint⁶ (mivel a háztartásokat osztjuk egyenlő csoportokba, az egyének eloszlása nem teljesen egyenletes). A táblázat azt mutatja meg, hogy az egyes jövedelmi ötödökben hány egyén él olyan háztartásban, amely az adóváltozások hatására jól jár; hány él olyan háztartásban, amely rosszul jár, és hány él olyan háztartásban, amelynek jövedelmére a változások semleges hatással vannak (e háztartások többsége nyugdíjas háztartás). A táblázat továbbá megmutatja, átlagosan hány forinttal és hány százalékkal változik a jól, illetve rosszul járó háztartások éves összes nettó jövedelme az adóváltozások hatására. A táblázat statikus hatásokat mutat.

Látható, hogy összességében több mint hárommillió ember él olyan háztartásban, amely jól jár az adóváltozások hatására. Ők évente átlagosan mintegy 450 ezer forinttal (jövedelmük nyolc százalékaival) kevesebb adót fizetnek 2010-hez képest. Ugyanakkor csaknem négy és fél millió ember él olyan háztartásban, amelynek nő az adóterhe az adóváltozások hatására. Ezekben a háztartásokban átlagosan mintegy 120 ezer forinttal nő az adóteher, ami e háztartások jövedelmének mintegy öt százaléka. Bár az szja- és járulékváltozások összességükben adókiengedést jelentenek, többen járnak rosszul mint jól a csomag hatására.

A táblázat azt is mutatja, hogy az adóváltoztatások nyerteseinek átlagosan annál nagyobb arányban változik az éves jövedelme, minél magasabb jövedelmi ötödbe tartoznak. Ennek oka, hogy az szja-kulcsok csökkentését és a kibővített családi adókedvezményt a magas jövedelműek tudják teljes mértékben kihasználni. A rosszul járó háztartások körében hasonló összefüggés nem látható: a legalacsonyabb és legmagasabb ekvivalens jövedelmű háztartások érzékelik a legkisebb veszteséget. Az előbbieket valószínűleg többgyermekes háztartások, akik veszteségét csökkenti a családi kedvezmény kiterjesztése, míg az utóbbiak valószínűleg többkeresős családok, akik az adójóváírás lecsengő szakaszában viszonylag kis veszteséggel szembesülnek.

Végül figyelemre méltó, hogy az adóváltoztatások nyertesein belül a legfelső jövedelmi ötödnek kiugróan emelkedik a jövedelme részben a felső szja-kulcs megszüntetésének, részben pedig a szuperbruttó kivezetésének hatására. Mintegy egymillió ember él olyan háztartásban, amely a legmagasabb jövedelmi ötödbe tartozik és az adóváltozások nyertese. Az ő háztartási jövedelmük éves szinten megközelítőleg egymillió Ft-tal emelkedik évente. Ez azt jelenti, hogy bár a teljes szja- és járulékcsoomag nagyságrendileg 200 milliárd forintba kerül, a felső jövedelmi ötöd nyertesei mintegy 400 milliárd forinttal járnak jól.

A későbbiekben két jelentős, transzfereket érintő tervezett intézkedés munkapiaci hatásait is elemezzük: az állaskeresési támogatások és a rokkantsági és megváltozott munka-

⁶ Az ekvivalens jövedelem a háztartás egy fogyasztási egységre jutó jövedelme. A fogyasztási egységek kiszámításához a Nemzeti Erőforrás Minisztérium ekvivalenciakáláját alkalmazzuk, amelyben az első felnőtt súlya 1; a második felnőtté 0,9; az első két eltartott gyermeké 0,8; minden további eltartott gyermeké 0,8.

képességi támogatások szigorítását. Az intézkedéseket részletesebben a következő részben mutatjuk be, itt csak összefoglaljuk, hogyan módosítja az 1. táblázat eredményeit, ha ezeknek az intézkedéseknek a hatását is hozzávesszük. A két intézkedés mintegy 220 ezer embert ad hozzá az összességében rosszul járók csoportjához; ők mintegy kétharmad-egyharmad arányban jönnek az adóváltozások által egyébként semleges, illetve pozitívan érintettek csoportjából, és több mint kétharmaduk az alsó két jövedelmi ötdöbe tartozik. A támogatások szigorítása azzal is jár, hogy az intézkedéscsomag veszteségeinek nettó jövedelme átlagosan 7,5%-kal csökken (ellentétben az 5%-os átlagos veszteséggel, ha csak az adóváltozások hatását nézzük). Egyes háztartások azonban jelenlegi jövedelmüknek akár felét is elveszíthetik (nem számolva viselkedési hatásokkal).

A számítások során szimuláltuk a jövedelemegyenlőtlenség kifejezésére gyakran alkalmazott GINI-mutatót. A GINI-mutató értéke 0 a teljes jövedelemegyenlőség esetén, és 100, ha egyetlen egyén szerzi meg az ország teljes jövedelmét. A teljes elemzett gazdaságpolitikai csomag hatására – a dinamikus hatások figyelembevételével – számításaink szerint Magyarország GINI-mutatója 26,4-ről 30,4-re emelkedik. Az első szám közel megegyezik az Eurostat honlapján található 2008-as statisztikával (Eurostat, 2011), a 27 EU-tagország között nagyjából a hatodik leegyenlőbb jövedelemeloszlásnak felel meg (hasonló GINI-mutatóval rendelkezik Csehország, Dánia, Ausztria és Finnország). A 30,4-es érték közel van az EU átlagához és a 27 tagországból nagyjából a tizennegyedik leegyenlőbb eloszlást jelenti (hasonló GINI-mutatóval rendelkezik Írország, Németország, Észtország és Olaszország).

MUNKAERŐ-PIACI ÉS KÖLTSÉGVETÉSI HATÁSOK

A mikroszimulációs modell segítségével megvizsgáljuk, hogyan járulnak hozzá a 2010 óta bevezetett kormányzati intézkedések a munkakínálat és a költségvetés hosszú távú alakulásához. Az alábbi eredmények ún. statikus és dinamikus becsléseket tartalmaznak. A statikus hatásokra vonatkozó becslések az adóváltozások azonnali költségvetési hatásait számszerűsítik, még mielőtt a gazdaság szereplőinek viselkedése (pl. munkakínálata) alkalmazkodna. A dinamikus hatások ezzel szemben hosszú távú egyensúlyként értelmezhetők, amelyben a munkakínálati, valamint a bérszínvonalban és a tőkekínálatban történő alkalmazkodás már lejátszott.

Az alábbiakban minden vizsgált intézkedéscsomagot a 2010-es szabályozás fennmaradásához hasonlítunk. A 2. táblázatban a makrogazdasági változók változása szintben értendő, vagyis például a 2011-ben hatályba lépett szja-változások

2,4%-kal növelik a GDP szintjét az alappályához, vagyis a 2010-es szabályozás fennmaradásához képest (lásd a 3. táblázat második oszlopát). A táblázatokban kiszámított költségvetési hatások milliárd forintban értendők, 2010-es árszinten, ahol a pozitív számok egyenlegjavulást, a negatív számok egyenlegromlást jelentenek. Mivel a modell az egyének munkapiaci viselkedésére koncentrálna, nem modellezi explicit módon az egyének fogyasztási-megtakarítási döntését. Így az áfabevételeket illetően azzal a bevallottan leegyszerűsítő feltételezéssel élünk, hogy a háztartások a többletjövedelmüket teljes egészében elköltik. Ez a feltételezés hosszú távon ésszerű, ám rövid és középtávon minden bizonnyal felülbecsüli a fogyasztást és így az áfa-bevételeket is.

A 2. táblázatban négy tervezett gazdaságpolitikai intézkedés statikus és dinamikus hatása látható. Az első két oszlop a szuperbruttósítás teljes kivezetésének hatását mutatja; a második két oszlop az adójóváírás teljes kivezetésének hatását; a következő két oszlop a járulékok 2011 szeptemberében bejelentett változásait elemzi (munkavállalói járulékok egy százalékponttal emelkedik, a munkaadói egészségbiztosítási járulékot pedig legalább a minimálbér másfélszerese után kell fizetni); végül az utolsó két oszlop az áfa két százalékpontos emelését. A hatások ebben a táblázatban a 2011-es szabályozáshoz képest értendők.

A szuperbruttósítás kivezetése mintegy másfél százalékkal növeli az effektív (termelékenységgel súlyozott) munkakínálatot, nagyrészt a munkába állás ösztönzése által, mivel minden jövedelemrégióban csökkenti a munka terheit. Az intézkedés közvetlen éves költségét mintegy 250 milliárd forintba becsüljük (amit az áfabevétel esetleges elmaradása valamelyest tovább ronthat), a viselkedési hatások a hosszú távú éves költséget mintegy 150 milliárd forintba javítják.

Az adójóváírás teljes kivezetésének két csoport viselkedésén keresztül van hatása a munkakínálatra. Az alacsony jövedelműek számára nő a munkából származó jövedelem átlagos adóterhe, hiszen így a minimálbér körüli jövedelmek is a rendes kulccsal adóznak. Mivel az alacsony termelékenységű munkavállalónak kevésbé éri meg munkába állni, a foglalkoztatás hosszú távon két százalékkal csökkenhet. Mivel egyebek mellett az álláskeresési támogatások és a gyed is bérként adózik, ezek adóterhe is nő az adójóváírás kivezetésével, vagyis egyes munka nélkül megszerezhető jövedelmek is csökkennek. Ha ezt a hatást a szimuláció során semlegesítjük (például egy olyan hipotetikus esetet vizsgálva, amelyben ezek a támogatások eleve önálló jövedelemként adóznak), akkor az adójóváírás kivezetése még többel (mintegy 2,7%-kal) csökkentené a hosszú távú foglalkoztatást. Számításaink tehát arra utalnak, hogy az adójó-

2. táblázat

A személyi jövedelemadó múltbeli és hipotetikus változásainak hatása

	Szuperbruttósítás kivezetése		Adójóváírás teljes kivezetése		Járulékelmelés		Áfaemelés	
	statikus	dinamikus	statikus	dinamikus	statikus	dinamikus	statikus	dinamikus
Effektív munkakínálat		1,3%		-0,3%		-0,3%		-0,1%
Foglalkoztatás		0,8%		-1,9%		-0,3%		0,1%
Tőkeállomány		1,0%		-0,3%		-0,5%		-0,1%
GDP		1,2%		-0,3%		-0,4%		-0,1%
Átlagos bruttó bér		-0,1%		0,0%		-0,2%		0,0%
Rendelkezésre álló jövedelem		3,9%		-4,3%		-1,3%		-2,2%
Személyi jövedelemadó	-310	-301	440	436	0	-9	0	-2
Munkavállalói járulékok	0	20	0	-4	101	94	0	-1
Munkaadói járulékok	0	28	0	-7	20	8	0	-2
Áfa	61	79	-87	-86	-20	-27	168	170
Tőkét terhelő adók	0	8	0	-2	0	-3	0	-1
Helyi iparüzési adó	0	5	0	-1	0	-2	0	0
Transzferek	0	11	0	-19	0	-4	0	1
Összesen	-248	-150	353	317	101	58	168	164

Megjegyzés: A táblázatban a makrogazdasági változók soraiban szereplő értékek szintbeli változásokat jelentenek, míg a költségvetési hatások milliárd forintban értendők, 2010-es árszinten, ahol a pozitív számok egyenlegjavulást, a negatív számok egyenlegromlást jelentenek. Az áfabecslés leegyszerűsítő feltételezésen alapul.

váírás a minimálbér körül keresők adóterhének csökkentése révén pozitívan járul hozzá a foglalkoztatottsághoz.

Az adójóváírás kivezetésének ezzel ellentétes hatása van a magasabb jövedelműekre: azok az adózók, akiknek jövedelme az adójóváírás lecsengő szakaszába esik, a lecsengés miatt jelenleg magasabb effektív határadókulccsal szembesülnek (ha szuperbruttó jövedelmük 100 forinttal nő, 12 forinttal kevesebb adójóváírást vehetnek igénybe, így az ún. effektív határadókulcsuk $12 \cdot 1,27 = 15,24$ százalékponttal magasabb, mint másoknak). Ezek az adózók az adójóváírás eltörlésével elesnek némi adójóváírástól, ugyanakkor csökken a többletjövedelmük terhelése; mindkét változás arra ösztönzi őket, hogy növeljék munkaintenzitásukat. E második hatás becslésünk szerint több mint egy százalékkal növelheti az effektív makrogazdasági munkakínálatot, így az intézkedés összesen alig érinti a hosszú távú bértömeget.

A költségvetési hatásokat tekintve az adójóváírás teljes eltörlése a becslésünk szerint évi 350 milliárd forintot takarít meg, hosszú távú hatásokkal együtt mintegy 320 milliárd forintot.

A járulékok emelkedése némileg növeli a munka terheit, és ezért kismértékben visszafogó hatással van a foglalkoztatásra. Statikusan mintegy 100 milliárd forintot hozhat a

költségvetésnek, a dinamikus hatás természetesen ennél kisebb. Az áfaemelés viszonylag kevésbé hat a munkakínálatra: bár a munkajövedelemből elérhető fogyasztás értéke csökken, a munka nélkül (támogatásból, nyugdíjból stb.) elérhető jövedelem értéke is csökken. Ezért ez a gazdaságot kevésbé visszafogó bevételi forrás.⁷

A 3. táblázat nagyobb egységekbe rendezi az elemzett intézkedéseket: az első két oszlop az adórendszer 2011-ben hatályba lépett változásait elemzi (egykulcsos adórendszer bevezetése, adójóváírás csökkentése, családi adókedvezmény kiterjesztése, munkavállalói járulék fél százalékpontos emelése). A következő két oszlop ezenfelül tartalmazza az előző táblázatban elemzett négy intézkedést, adójóváírás és a szuperbruttósítás kivezetését, valamint az áfa és a járulékok emelkedését. Végül az utolsó két oszlop az eddigieken felül a gazdasági társaságokat terhelő adók 2010–2011-es csökkenésének hatását is tartalmazza.

Az adórendszer 2011-es változásai számításaink szerint 2,6%-kal növelik a hosszú távú makrogazdasági munkakínálatot, elsősorban azért, hogy az alacsonyabb marginális kulcsok a magasabb jövedelműeket több és intenzívebb munkára ösztönzik (ez az intenzív határon történő munkapiaci alkalmazkodás). Az egyének munkába állásának ösztönzésében (az extenzív határon történő alkalmazkodást tekintve) a változás elhanyagolható. A teljes (intenzív és

⁷ „Nagyon hosszú távon”, vagyis a teljes életcikluson keresztül a jövedelem és a fogyasztás megadóztatásának azonos ösztönzési hatása van, mert mindkettő azt okozza, hogy ugyanannyi munkával kevesebb fogyasztást lehet elérni.

3. táblázat

Összetett adócsomagok hatása

	2010–2011 szja-változások		Ezenfelül: adójóváírás és szuperbruttó kivezetése, áfa- és járulékemelés		Az előzőeken felül a társasági adó 2010-es csökkentése	
	statikus	dinamikus	statikus	dinamikus	statikus	dinamikus
Effektív munkakínálat		2,6%		3,2%		3,4%
Foglalkoztatás		0,1%		-0,8%		-0,5%
Tőkeállomány		2,1%		2,3%		5,8%
GDP		2,4%		2,9%		4,2%
Átlagos bruttó bér		-0,3%		-0,5%		1,1%
Rendelkezésre álló jövedelem		5,3%		2,4%		3,7%
Személyi jövedelemadó	-422	-376	-397	-356	-397	-328
Munkavállalói járulékok	50	87	151	197	151	230
Munkaadói járulékok	0	62	20	89	20	139
Áfa	74	106	216	259	216	289
Tőkét terhelő adók	0	16	0	18	-104	-69
Helyi iparüzési adó	0	11	0	13	0	19
Transzferek	0	2	0	-7	0	-3
Összesen	-297	-93	-10	212	-114	277

Megjegyzés: A táblázatban a makrogazdasági változók soraiban szereplő értékek szintbeli változásokat jelentenek, míg a költségvetési hatások milliárd forintban értendők, 2010-es árszinten, ahol a pozitív számok egyenlegjavulást, a negatív számok egyenlegromlást jelentenek. Az áfabecslés leegysze-rűsítő feltételezésen alapul.

extenzív) viselkedési válasz így is jelentős lehet: becslésünk szerint az adóváltozás hosszú távú éves költségvetési hatása a közvetlen éves költség harmadára csökkenhet (az optimista áfahatást is figyelembe véve évi mintegy 300 milliárd forintról évi mintegy 100 milliárd forintra).

A 2011-ben tervezett négy intézkedéssel együtt a csomag statikus költségvetési hatása a nullához közelít, de az adójóváírás kivezetésének káros hatása miatt negatív hatással van a foglalkoztatásra. A magasabb jövedelműek munkaintenzitásának ösztönzése a szuperbruttósítás teljes kivezetésének hatására még erősebbé válik, és így a teljes csomag GDP-re kifejtett élénkítő hatása is fél százalékponttal nagyobb (2,9%), mint az intézkedés-csomag 2011-ben hatályba lépett részéé.

A táblázat utolsó két oszlopa a fenti intézkedések mellett a gazdasági társaságokat terhelő adók 2010–2011-es megvalósult csökkenését is tartalmazza, vagyis a különadó eltörlését, a társasági adó kulcsának 19%-ban való meghatározását, és a 10%-os társaságiadó-kulcs kiterjesztését. Ezenkívül figyelembe vettünk két, 2011-ben még csak tervezett intézkedést: a veszteségelhatárolás és a cégautóadó módosítását. A szektorális adókból annyit vettünk figyelembe, amennyiről a kormányzat jelenlegi álláspontja alapján azt feltételezzük, hogy hosszú távon megmarad (vagyis a pénzügyi szektorban egy a jelenlegi különadónál alacsonyabb összegű terhet). Mivel nem modellezzük a vállalati szektor heterogenitását, ezeket a változásokat a vállalati szektor

nyereségét terhelő effektív adókulcs mintegy 15%-os csökkenéseként építettük be szimulációnkba. A tőke hozamának növekedése kis nyitott gazdaságban jelentős tőkebeáramlást eredményez: a táblázatból látható, hogy az intézkedések a tőkeállomány jelentős (3,5%-os) növekedését okozzák hosszú távon, amely a foglalkoztatás negyed százalékos növekedését vonja maga után. A tőke-terheket érintő intézkedések közvetlen költsége 100 milliárd forint, de a dinamikus hatások (elsősorban a tőkebeáramlás következtében emelkedő társaságiadó-alap, valamint az emelkedő bérek és az emiatt enyhén növekvő munkakínálat) a költségvetési hatást megtakarítássá fordítják át.

A 4. táblázatban a Széll Kálmán-terv transzfereket érintő intézkedéseit vizsgáljuk meg: az álláskeresői támogatások változását, és az aktív korú, megváltozott munkaképességi ellátásban részesülők felülvizsgálatát. Egyes további, a munkapiaci intézményrendszert átalakító intézkedések (pl. a munka törvénykönyve, közmunkaprogram) hatását modelünk segítségével nem tudjuk számszerűsíteni.

A táblázat első két oszlopában az álláskeresői támogatások változásának hatását elemezzük (az álláskeresői járadék lerövidítése kilencről három hónapra, a jogosultsági idő szigorítása, a járadék felső határának minimálbérben való meghatározása, az aktív keresőképes egyének számára folyósított álláskeresői segély eltörlése). Látható, hogy az intézkedések hosszú távon mintegy egy százalékkal növelik a foglalkoztatást, elsősorban az alacsonyabb jövedelműek

4. táblázat
A transferek tervezett változásának hatása

	Álláskeresési támogatások		Megváltozott munkaképességűek ellátásai		Összesen	
	statikus	dinamikus	statikus	dinamikus	statikus	dinamikus
Effektív munkakínálat		0,7%		0,8%		1,4%
Foglalkoztatás		1,1%		1,1%		2,2%
Tőkeállomány		0,6%		0,6%		1,1%
GDP		0,6%		0,7%		1,3%
Átlagos bruttó bér		-0,1%		-0,1%		-0,1%
Rendelkezésre álló jövedelem		-0,2%		-0,3%		-0,5%
Személyi jövedelemadó	0	4	0	9	0	12
Munkavállalói járulékok	-14	-5	0	13	-13	7
Munkaadói járulékok	0	16	0	17	0	31
Áfa	-12	-3	-17	-6	-28	-9
Tőkét terhelő adók	0	4	0	5	0	8
Helyi iparüzési adó	0	3	0	3	0	6
Transzferek	72	81	83	85	153	163
Összesen	47	100	67	126	112	219

Megjegyzés: A táblázatban a makrogazdasági változók soraiban szereplő értékek szintbeli változásokat jelentenek, míg a költségvetési hatások milliárd forintban értendők, 2010-es árszinten, ahol a pozitív számok egyenlegjavulást, a negatív számok egyenlegromlást jelentenek. Az áfabecslés leegyszerűsítő feltételezésen alapul.

körében. A számítás felső becslésnek tekinthető, mivel a mikroszimulációs modell az álláskeresési támogatások egyik fontos funkciójával, nevezetesen a munkába állás lehetőségének „súrlódásos” tökéletlenségével nem számol. Ezek a támogatások ugyanis lehetőséget adnak arra, hogy a munkanélküliek és a nyitott álláshelyek között megfelelő párosítás jöjjön létre. A modell csak azzal a hatással számol, hogy a támogatás hamarabb elvesztése az egyént munkába állásra ösztönzi. Az intézkedés közvetlen becsült hatása így mintegy 50 milliárd forint éves költségvetési megtakarítás, hosszú távon évente mintegy 100 milliárd.⁸ A számításoknál figyelembe vettük, hogy az álláskeresési ellátásokat elvesztők jogosulttá válhatnak más támogatásra (pl. bérpótló juttatásra), ennek költségvetési hatása azonban számításunkban nem haladta meg az ötmilliárd forintot.

A táblázat második két oszlopában a rokkantsági és megváltozott munkaképességű ellátásban részesülők felülvizsgálatának hatásait elemezzük. Az elemzésnél azzal a feltételezéssel élünk, hogy a kormányzati terveknek megfelelően százezer 57 év alatti rokkantnyugdíjas és 84 ezer megváltozott munkaképességű járadékban részesülő egyén fogja elveszteni ellátását; ez a jelenleg ellátásban részesülő kör mintegy 30 százaléka. Számításaink szerint az intézkedés egy százalékkal (kb. 40 ezer fő) növeli a foglalkoztatást. A hatás ebben az esetben nem a „nagyon hosszú távra”

vonatkozik, hiszen az ellátottak számának hosszú távú alakulását kizárólag az ellátásba való beáramlás üteme határozza meg; az ellátást elvesztők hosszú távon az intézkedéstől függetlenül elérik a nyugdíjkorhatárt. Mégis megszerűsítettük az intézkedés hatását, mert várhatóan még tízéves időhorizonton is érezhető hatása lesz, és ezt „hosszú távú” hatásnak tekintettük. Hasonlóan az álláskeresési járadékok szigorításához, jelen esetben sem tudjuk megszerűsíteni a munkapiac súrlódásos tökéletlenségének esetleges megváltozását. Könnyen elképzelhető, hogy a rokkantnyugdíjasok és a megváltozott munkaképességű járadékban részesülők kisebb eséllyel találnak munkát, mint egy hasonló korú és képzettségű átlagos munkavállaló. Az intézkedés statikus költségvetési hatása évi mintegy 70 milliárd forint megtakarítás (ebben figyelembe vettük, hogy az ellátásokat elvesztők egy része más, például bérpótló juttatásban részesülhet), hosszú távon 130 milliárd forint. A táblázat utolsó két oszlopában a két intézkedéscsomag együttes hatása szerepel. Látható, hogy a hatások nagyjából megfelelnek a két csomag hatása összegének.

Az 5. táblázat a teljes 2010–2011-es gazdaságpolitikai csomag elemzését tartalmazza, vagyis figyelembe veszi a 2011-es szja- és társaságiadó-változásokat, a Széll Kálmán-terv álláskeresési és megváltozott munkaképességű támogatásokat érintő intézkedéseit, valamint a következő két évre

⁸ A számításnál figyelembe vettük, hogy az álláskeresési támogatásban részesülők után az állam fizet munkáltatói járulékot, és ezért a támogatások csökkenése a járulékokon keresztül a bevételi és a kiadási oldalon is érinti a költségvetést.

5. táblázat

A kockázati felárak hipotetikus növekedése és a szektorális adók hatása

Az adó- és transzferrendszer változásai					
Az elvárt hozamot ért hipotetikus sokk		0	0,5	1	Pillanatnyi állapot
	statikus	dinamikus	dinamikus	dinamikus	dinamikus
Effektív munkakínálat		4,7%	4,0%	3,1%	2,8%
Foglalkoztatás		1,5%	0,6%	-0,5%	-0,2%
Tőkeállomány		6,8%	-4,6%	-16,6%	-2,5%
GDP		5,5%	1,0%	-3,8%	0,9%
Átlagos bruttó bér		1,0%	-4,3%	-9,9%	-2,7%
Rendelkezésre álló jövedelem		3,2%	-1,2%	-5,8%	-0,8%
Személyi jövedelemadó	-405	-318	-413	-511	-313
Munkavállalói járulékok	136	236	128	13	136
Munkaadói járulékok	20	168	0	-174	17
Áfa	188	278	181	79	188
Tőkét terhelő adók	-104	-61	-120	-181	135
Helyi iparüzési adó	0	24	4	-17	4
Transzferek	152	157	147	139	64
Összesen	-13	484	-72	-652	230

Megjegyzés: A táblázatban a makrogazdasági változók soraiban szereplő értékek szintbeli változásokat jelentenek, míg a költségvetési hatások milliárd forintban értendők, 2010-es árszinten, ahol a pozitív számok egyenlegjavulást, a negatív számok egyenlegromlást jelentenek. Az áfabecslés leegyszerűsítő feltételezésen alapul.

tervezett járulék-, áfa-, és szja-változásokat (a szuperbruttóítás és az adójóváírás kivezetését). A táblázat középső három oszlopa azt vizsgálja, hogyan változik a gazdaságpolitikai csomag hatása, ha a magyarországi tőkebefektetések elvárt hozama növekszik. Végül az utolsó oszlop nem számol az elvárt hozam növekedésével, viszont hosszú távon megmaradónak tekint olyan intézkedéseket, amelyek a tervek szerint ideiglenesek, így a szektorális adóknak azon részét is, amelyet a 3. táblázat tőkeadókkal kapcsolatos számításai nem.

A táblázat első két oszlopa tehát az összes vizsgált kormányzati intézkedés együttes hatását mutatja.⁹ A teljes gazdaságpolitikai csomag hosszú távon 1,5%-kal (mintegy 60 ezer fő) növeli a foglalkoztatást, teljes mértékben a transzferek csökkenésének következtében, mivel az adóváltozások hatásaiban az adójóváírás kivezetésének negatív hatása dominál. Az effektív munkakínálat ennél jelentősebb mértékben (4,7%-kal) nőhet hosszú távon a magas jövedelműek ösztönzőinek javulása következtében. A teljes csomag dinamikus hatások nélkül költségvetésileg közel semleges; hosszú távon, a dinamikus hatások realizálódása esetén viszont jelentős pozitív hatása van.

A táblázat harmadik és negyedik oszlopában olyan forgatókönyveket elemzünk, amelyekben a teljes gazdaságpolitikai csomag hatásai mellett 50, illetve 100 bázisponttal nő a magyarországi tőkebefektetések elvárt hozama.¹⁰ Az elvárt hozam a befektetők által érzékelt gazdaságpolitikai bizonytalanság kompenzálására nőhet, amennyiben a befektetők a szektorális különadókat, a magán-nyugdíjpénztári tagok visszaléptetését vagy a visszamenőleges adóztatást a bizonytalanság tartós emelkedése jeleként értékelik, vagy amennyiben úgy ítélik meg, hogy az adóterhük középtávon újra emelkedhet egy esetleges költségvetési kiigazítás során. Ebben a forgatókönyvben sem számoltunk egy esetlegesen túlzott minimálbér-emelés kedvezőtlen munkapiaci hatásaival.

Az eredményekből látható, hogy a tőke elvárt hozamának változása elsősorban a hosszú távú tőkeállományra, és azon keresztül a kibocsátásra, a bérszínvonalra, és a fogyasztásra hat érzékenyen, a munkapiaci hatása visszafogottabb: az effektív munkakínálat csupán háromnegyed százalékponttal csökken az elvárt hozam 50 bázispontos emelkedésének hatására, miközben a tőkeállomány szintje több mint tíz százalékkal csökken. Számításaink szerint a tőkebefekteté-

⁹ Az összes intézkedés között figyelembe vettünk egy további intézkedést: a gyes kiterjesztését a gyermek hároméves koráig. Az intézkedés hosszú távú hatása kismértékű, így külön nem mutatjuk be.

¹⁰ A tőke elvárt hozama nem feleltethető meg az olyan gyakran elemzett országgokkockázati mutatóknak, mint az államkötvényekre vonatkozó biztosítás (CDS) felára: a számunkra fontos elvárt hozam a versenyszférában eszközölt befektetések hozamára vonatkozik, míg a CDS-felár az állam fizetőképességére.

sek elvárt hozamának tartós emelkedése jelentős hatással van a költségvetésre: egy tartós 50 bázispontos emelkedés hosszú távon évi mintegy 550 milliárd forinttal rontja a költségvetési egyenleget.

A táblázat utolsó oszlopában elemzett forgatókönyvben nem emelkedik a tőke elvárt hozama, viszont három intézkedés nem vagy másként valósul meg, mint ahogy eddig elemeztük. Ez a forgatókönyv nagyjából azt feltételezi, hogy egyes területeken a jelenlegi állapot – a tervekkel ellentétben – hosszú távon fennmarad. Egyrészt, ebben a hipotetikus forgatókönyvben a hitelintézeti és szektorális adók teljes összege fennmarad hosszú távon, és így növekszik a tőke effektív adóterhe. Másrészt nem veszi el jelentős számú ellátott rokkantsági és megváltozott munkaképességi támogatását. Végül, ebben a forgatókönyvben az átlagbér fölött megmarad a szuperbruttósítás, vagyis az effektív szja-kulcs a magasabb jövedelműek esetében $1,27 * 16 = 20,3$ százalék körüli.

Az így kialakuló gazdaságpolitikai csomag hatása jelentősen eltér az eddigiektől. A tőke többletterhe ebben az esetben is viszonylag kevésbé érinti a többi intézkedés munkakínálati hatását, de érzékenyebben a tőkeállomány, a bérek, a kibocsátás és a fogyasztás szintjét. A szuperbruttósítás megmaradása magasabb jövedelmeknél javítja a költségvetés helyzetét, de csökkenti a csomag pozitív intenzív és extenzív munkapiaci hatását. Végül ebben a forgatókönyvben a rokkantsági ellátások szigorítása nem járul hozzá egy százalékkal a foglalkoztatottsághoz és 120 milliárd forinttal a költségvetéshez. Végeredményben ez a hipotetikus csomag mintegy egy százalékkal élénkíti a gazdaságot, de enyhe negatív hatással van a foglalkoztatottságra.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmányban Benczúr-Kátay-Kiss (2011) új viselkedési mikroszimulációs modellje segítségével a 2010-ben törvénybe iktatott, illetve a Széll Kálmán-tervben és a Konvergenciaprogramban megfogalmazott, adókat és jóléti támogatásokat érintő változásokat elemeztük. Becsléseink szerint a tervezett intézkedések hiánytalan megvalósulása esetén a hosszú távú GDP-szint több mint ötszázalékos bővülése mellett a foglalkoztatottság csupán másfél százalékkal, vagyis mintegy 60 ezer fővel növekedhet, kizárólag a transzferek szigorításának köszönhetően (az állaskeresési és rokkantsági támogatások tervezett szigorítása egy-egy százalékkal növelheti a hosszú távú foglalkoztatást). A tőkét terhelő adók a jelenlegi kormányzati ciklus alatt bekövetkezett csökkentése – a szektorális különadók későbbi kivezetése és a hitelintézeti adók mérséklése esetén – összességében hosszabb távon jelentős tőkebeáramlást eredményezhetnek,

ami a foglalkoztatás mintegy 0,3 százalékos növekedését vonhatja maga után.

A munkát terhelő adókban bekövetkezett változások ugyanakkor negatívan járulnak hozzá a gazdaságpolitikai csomag foglalkoztatási hatásához. Míg a megvalósult és tervezett szja-csökkentés jelentős növekedést válthat ki a magasabb jövedelműek ledolgozott óráiban és adózó jövedelmében, és így gazdaságélénkítő hatású, a foglalkoztatottak számára gyakorolt hatása negatív. A szuperbruttósítás teljes kivezetése 0,8 százalékkal növelheti, az adójóváírás kivezetése megközelítőleg két, az egészségbiztosítási járulékok tervezett emelése pedig további 0,3 százalékkal csökkentheti a hosszú távú foglalkoztatást.

Általánosságban elmondható, hogy a dinamikus hatások hosszú távon csökkentik a növekedésösztönző intézkedések költségét. A költségvetési hatások értelmezésekor azonban érdemes figyelembe venni, hogy körültekintő költségvetési tervezéshez a dinamikus hatások értékére a legvalószínűbbnél konzervatívabb becsléseket ajánlott választani.

Az eredményeket jelentősen befolyásolhatja, ha egyes intézkedések mellékhatásaként romlik az ország kockázati megítélése: ilyen esetben könnyen elképzelhető, hogy a kockázatok növekedése a magyarországi tőkebefektetések elvárt hozamán keresztül az adó- és transzferváltozások gazdaságélénkítő hatását teljes mértékben ellensúlyozza, vagy akár negatív tartományba taszítja. Az eredményeket befolyásolhatja az is, ha az adójóváírás kivezetése miatt veszteséget szenvedő munkavállalókat az adórendszeren vagy a minimálbér emelésén keresztül kívánja kompenzálni a gazdaságpolitika. Az első esetben a költségvetési és ösztönzési hatások térhetnek el az általunk elemzettől, az utóbbi esetben pedig jelentős negatív foglalkoztatási hatással számolhatunk.

Az elosztási hatásokat tekintve az adórendszer már megvalósult és most tervezett változásai összességében jelentős mértékben növelik a magas jövedelemmel rendelkező háztartások rendelkezésre álló jövedelmét, míg az alacsonyabb keresetű háztartások számára az adójóváírás kivezetése számottevő veszteséget jelent. Számításaink szerint a jövedelemkoncentrációt mérő GINI-mutató szintje 26,4-ről 30,4-re emelkedhet, vagyis Magyarország jövedelemeloszlása a 27 EU-tagország közül a hatodik legegyszerűbb eloszlásból a tizennegyediké válhat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BAKOS, PÉTER-PÉTER BENCZÚR-DÓRA BENEDEK (2008): The Elasticity of Taxable Income: Estimates and Flat Tax

Predictions Using the Hungarian Tax Changes in 2005. [Az adóköteles jövedelem rugalmassága: Becslés és egy egykulcsos adórendszerre vonatkozó számítás a 2005. évi magyar adóváltozások alapján]. *MNB Working Papers*, 7.

BELYÓ PÁL (szerk.) (2009): Adó-szimulátor. Egyes adónemek mikroszimulációja. *Időszaki Közlemények*, 37. Ecostat, Budapest.

BENCZÚR PÉTER–KÁTAY GÁBOR–KISS ÁRON (2011): *Az adó- és transzferrendszer változásainak elemzése általános egyensúlyi mikroszimulációs modell segítségével*. Kézirat, Magyar Nemzeti Bank.

BENCZÚR, PÉTER–GÁBOR KÁTAY–ÁRON KISS–OLIVÉR RÁCZ (2011): *Income Taxation, Transfers and Labour Supply at the Extensive Margin*. Kézirat, MNB.

BENEDEK DÓRA–ELEK PÉTER–SZABÓ PÉTER ANDRÁS (2009): *HKFSZIM – Adó- és támogatási rendszert modellező számítógépes program*. Kézirat. Pénzügyminisztérium.

BENEDEK DÓRA–KISS ÁRON (2011): Mikroszimulációs elemzés a személyi jövedelemadó módosításainak hatásvizsgálatában. *Közgazdasági Szemle*, 58. évf. február, pp. 97–110.

BENEDEK DÓRA–LELKES ORSOLYA (2005). A magyarországi jövedelem-újraelosztás vizsgálata mikroszimulációs modellel. *Köz-pénzügyi Füzetek*, 10. sz.

CSERHÁTI ILONA–DOBSZAYNÉ H. JUDIT–HAVASI ÉVA–KERESZTÉLY TIBOR–KÖVÁRI ZSOLT–SZÉP KATALIN–TAKÁCS TIBOR–TALLÉR ANDRÁS–TAMÁSI BÁLINT–VARGA ZSUZSA (2007): A háztartások jövedelemalakulásának elemzése mikroszimulációs modellel. *A gazdaság-elemzés módszerei*, 2. sz. Ecostat–KSH, Budapest.

CSERHÁTI ILONA–PÉTER IMOLA–VARGA ZSUZSA (2009): A lakosság jövedelmi rétegződésének tendenciái 2008–2009-ben. *Fejlesztés és Finanszírozás*, 3. sz., pp. 70–78.

EUROSTAT (2011): *Gini coefficient*. [GINI-mutatók az EU-ban]. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/dataset?p_product_code=TESSI190. Letöltve: 2011. szeptember 22-én.

HOSSZÚ ZSUZSANNA (2011). A lakosság fogyasztási viselkedése és annak jövedelem szerinti heterogenitása a válság előtt mikrostatistikák alapján. *MNB-szemle*, 4.

KISS, ÁRON–PÁLMA MOSBERGER (2011): *The elasticity of taxable income of high income earners: Evidence from Hungary*. Kézirat, MNB.

FÜGGELÉK

Az adó- és támogatási rendszer elemzett változásai, és a szimulációnál használt paraméterek

2011-ben hatályba lépett szja- és járulékváltozások

- egykulcsos (szuperbruttó adóalapra alkalmazott) 16%-os szja;
- adójóváírás összegének 15 100-ról 12 100 Ft-ra csökkentése, a maximális adójóváírás határának évi 3 188 000 Ft-ról 2 750 000 Ft-ra csökkentése;
- kibővített családi adókedvezmény;
- munkavállalói nyugdíjjárulék 9,5%-ról 10%-ra emelése.

Tervezett szja- és járulékváltozások

- szuperbruttósítás teljes kivezetése;
- adójóváírás teljes kivezetése;
- munkavállalói egészségbiztosítási járulék egy százalékponttal emelkedik;
- a munkaadói egészségbiztosítási járulékot legalább a minimálbér másfélszerese után kell fizetni.

Transzfereket érintő változások

- álláskeresési járadék második szakaszának megszüntetése, a jogviszonyszerzés szigorítása (korábban minden állásvesztést megelőző öt nap munkaviszony egy nap járadékszerzésre jogosított; a változás után 10 nap munkaviszony után jár 1 nap járadék);
- álláskeresési járadék maximális összegének csökkentése a minimálbér 120%-ról a 100%-ra;
- álláskeresési segély megszüntetése;
- a rokkantsági és megváltozott munkaképességi támogatásban részesülők részleges felülvizsgálata. Azzal a feltételezéssel élünk, hogy a kormányzati terveknek megfelelően százezer 57 év alatti rokkantnyugdíjas és 84 ezer megváltozott munkaképességi járadékban részesülő egyén fogja elveszteni ellátását; ez a jelenleg ellátásban részesülő kör mintegy 30 százaléka;
- gyes kiterjesztése a gyermek három éves koráig.

Tőkét terhelő adók változásai

- A társasági különadó (+4%) megszüntetése, a kulcs 16%-ról 19%-ra való emelése;
- A társasági adó 10%-os kulcsának felső határának kiterjesztése 50 millió Ft-ról 500 millió Ft-os számított adóalapig;
- A kormányzat jelenlegi kommunikációja alapján azzal a feltételezéssel élünk, hogy a szektorális különadók közül

hosszú távon csak a pénzintézetek különadójának mintegy harmada marad meg, a hitelintézeti adókon kívül a többi szektor különadóját átmenetinek tekintettük és nem vettük figyelembe számításainkban;

- Tervezett intézkedés a veszteségelhatárolás és a cégautóadó változása;

- Mindent egybevéve azt feltételeztük, hogy a tőke effektív adóterhe 2010-hez képest 15%-kal (7,3%-ról 6,2%-ra) csökken. Abban a scenárióban, amelyben a különadók megmaradásával számoltunk (5. táblázat), a tőke effektív adókulcsa 8,8%-ra emelkedik.